

Türkiye'deki Üniversitelerde İnkılâp Dersleri: Tarihsel Bakış

'Turkish Revolution Courses' in Turkish Universities: a short history

Süleyman İnan

Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Denizli

Özet

Bu yazıda, Türkiye'deki üniversitelerin tüm bölümlerinde 1934'ten beri zorunlu olarak okutulan, şimdiki adıyla "Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi" derslerinin hangi nedenlerle, nasıl başladığı ve bugüne kadar nasıl bir seyir izlediği konuları tarihsel arka planda açıklanmaya çalışılmaktadır.

Anahtar sözcükler: "Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi", inkılâp tarihi, İstanbul Üniversitesi, tarih.

İnkılâp tarihi, Türkiye'de üniversiteye gelen her öğrencinin karşılaştığı bir derstir. İlkokuldan liseye kadar her aşamada bu ders hemen aynı içerikle ve belki giderek biraz daha ayrıntılı işlenmektedir. Dolayısıyla, sosyal bilimler dışındaki alanlarda okuyan öğrencilerin üniversite sıralarında konularına aşina olduklarını düşündükleri inkılâp derslerini alma zorunluluğuyla karşılaşmaları onlara çoğu zaman şaşırtıcı gelir. Basit bir gözleme bağlı olarak söylenen bu saptama, öğrencilerin genel ilgisizliğinin nedenlerini elbette tartışma konusu yapmaktadır. Öğrencilerin bu ilgisizliği, konuların aynı biçimde tekrar edilebileceği ve bu anlatımın kendilerine yeni bir şey kazandırmayacağı tasavvurundan kaynaklanır. Bu derslere nispeten tepkili yaklaşımın ardında ise, bu dersin 12 Eylül rejiminin getirdiği bir ders olduğuna ilişkin yanlış ama yerleşik bilgidен doğan görüşler de etkilidir. Her ne sebeple olursa olsun peşinen belirtmek gerekir ki, bu dersin yakın ta-

Abstract

This paper examines the present day course "Atatürk Principles and Revolution History" that has been being taught at all the departments of the universities in Turkey since 1934. We tried to shed light on why the course started and what kind of progress it went through within the historical background.

Key words: "Atatürk Principles and Revolution History", history, Istanbul University, Turkish revolution courses.

rihin daha iyi öğrenilme çabası olarak görülmesi hâlinde "yararlı" bir işlevinin olduğu/olacağı kabul edilmelidir.

İnkılâp Dersleri

Üniversitelerde inkılâp tarihi dersi, aslında yakın zamanda ortaya konmuş bir ders değildir; geçmişi, Atatürk dönemine kadar uzanmaktadır. İnkılâp tarihi dersi, ilk kez 4 Mart 1934'te İstanbul Üniversitesi'nde o gün açılan İnkılâp Enstitüsü'nde verilmiştir (Aslanapa, 1997, s. 9). Ders için seçilen mekân, Zeynep Hanım Konağı'nda eski Edebiyat Fakültesi binasının yanındaki ahşap konferans salonudur. İlk dersi, bu enstitünün açılışını yapan Maarif Vekili Yusuf Hikmet (Bayur) Bey yapmıştır. İkinci ders ise, ilk dersten iki hafta sonra, -20 Mart 1934 günü- bu kez başkent Ankara'da, o dönem Türkiye'nin "İkinci Adamı" olan Başbakan İsmet (İnönü) Paşa tarafından Hukuk Mektebi'nde (bugünkü Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde) verilmiştir. Devletin zirve-

İletişim / Correspondence:

Doç. Dr. Süleyman İnan
Pamukkale Üniversitesi Eğitim
Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi AD
Kımkı 20100 Denizli
Tel: 0258 296 10 91
e-posta: sinan@pau.edu.tr

Yükseköğretim Dergisi 2012;2(1):52-55. © 2012 Deomed

Geliş tarihi / Received: Şubat / February 5, 2012; Kabul tarihi / Accepted: Mart / March 11, 2012;
Online yayın tarihi / Published online: Mart / March 28, 2012

Çevrimiçi erişim / Online available at: www.yuksekogretim.org • doi:10.2399/yod.12.006 • Karekod / QR code:

sindeki iki zatın konuşmaları, ilk dersleri törenselleştirmiş ve derse katılım yüksek olmuştur. Derste, bütün yüksek okulların yöneticileri ve öğretim üyeleri hazır bulunmuştur. Ayrıca konuşma radyo ile yayımlanmış, ertesi gün de yarı-resmî gazete olan Hâkimiyet-i Milliye'nin ilk sayfasında haber olarak yer almıştır. Böylece daha derslerin başında, bu derse verilen özel önem ortaya konmuştur. Bazılarının bu ders için “rejim dersi” tanımlaması, daha ilk zamanlarda ortaya konan bu “özellikli” yapısından ileri gelmiş olmalıdır.

1933-1934 öğretim yılının ikinci (bahar) döneminde belirlenen ilk ders programına göre Mart ayında İstanbul'da; Nisan ayında da Ankara'da dersler gerçekleşir. Bir yıla yayılan daha düzenli bir programa ise, 1934-1935 öğretim yılında geçilir. Dersin okutulmasıyla ilgili hüküm, aynı yılın Ekim ayında Bakanlar Kurulu'nun kabul ettiği İstanbul Üniversitesi yönetmeliği ile belirlenir. Bu yönetmeliğin ilgili maddesine göre, son sınıf öğrencileri bu enstitüye devam edecek ve yıl sonunda yapılacak, notu “geçer” ya da “geçmez” biçiminde olan sınavlarda başarılı olanlara bir sertifika verilecekti. Bu sertifikayı almak zorunluymdu; aksi halde okuduğu bölümünden diploma alamayacaktı (T. C. Resmi Gazete, 1934). Derslere devam zorunluluğu yoktu fakat bu derslere kısa bir süre içerisinde, öğrencilerden başka halkın ilgi göstermesi karşısında derslerin herkese açık olmasına karar verilmiştir. Nitekim alınan bir kararla öğrenciler dışında derse katılmak isteyenler kendilerine dinleyici kartı verilmek suretiyle takip edebilmesi sağlanmıştır. 1980'den sonra ise bu ders, üniversite ve meslek yüksek okulların tüm bölümlerinde bir öğretim yılı (iki yarıyıl) boyunca öğrencilerin almak zorunda olduğu kredili bir ders hâline getirilir.

Birinci Aşama: Konferanslar (1934-1942)

İlk inkılâp derslerini önde gelen dört politikacı, konferanslar biçiminde vermiştir. Bu dersler için seçilen politikacılar ve anlatacakları alanlar ■ Tablo 1'de verilmiştir.

İnkılâp derslerini verecek kişilerin siyasilerden seçilmesi, sadece konusunda uzman öğretici kadrosunun eksikliği ile açıklanamaz; aslında bu, yönetimin bilinçli bir tercihidir de. Bu kişiler, “modernleşme” olarak formülleşen inkılâplar döneminin, İstiklal Savaşı'ndan bu yana içindedir zaten. Onlar da, başından itibaren en üst düzeyde aldıkları görevlerle inkılâp

■ Tablo 1. Konferans veren milletvekilleri ve alanları

Milletvekili “Profesör”ler	Alanı
Maarif Vekili ve Manisa Mebusu Y. Hikmet (Bayur) Bey	Tarihî
İzmir Mebusu M. Esat (Bozkurt) Bey	Hukukî
Sinop Mebusu Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey	Ekonomik
Kütahya Mebusu ve CHP Katibi Umumi Recep (Peker) Bey	Siyasî

lâpçı adımların gerçekleştiği süreci yaşamak gibi ortak paydalarının olması, inkılâp tarihinin içeriden yorumlanmasına imkân sağlayacaktı. Bu açıdan bakıldığında denilebilirdi ki, ders veren bu milletvekilleri için inkılâp dersi, bilim meselesinden çok bir inanç meselesiydi (İnan, 2007, s. 598-599).

İkinci Aşama: “Esaslı” Dersler (1942 Sonrası...)

1942 yılına gelindiğinde, inkılâp derslerinin belirli bir programa bağlanması, bu dersleri verecek kadronun oluşturulması ve konularında araştırmalarda bulunup yayın yapılması için bir örgütlenmeye gidilmesi gerekmişti. Bu konudaki açıklamayı, 1 Ekim 1941 tarihinde mutat meclis açış konuşmasında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü yapmıştır. İnönü, konuşmasında “şimdiye kadar konferans biçiminde verilen derslerin yüksek öğretim kurumlarında esaslı bir ders şeklinde verilmesi” ve bu konuda bilimsel incelemeler yapmak ve yaymak için ayrıca bir de “Türk İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Enstitüsü” kurulmasının kararının verildiğini söyler (TİTE, 1942, s. 62).

İnönü'nün konuşmasında geçen tek paragraflık bu bölüm, hükümet düzeyinde yüksek bir buyruk olarak telakki edilmiş ve çok geçmeden Eğitim Bakanlığı tarafından konuyla ilgili bir tasarı TBMM'ye getirilmiştir. Tasarı, genel kurula getirildiğinde, söz alan milletvekillerinin hiç biri “mucip sebepleri” fazla açıklamaya gerek duymayarak tartışmamışlardır bile. Bütün milletvekilleri böyle bir kurumun amacını yerinde, yapacağı çalışmaları da faydalı görmüştür.

Türk İnkılâp Enstitüsü'nün kurulması ile 1942'ye kadar siyasiler (milletvekilleri) tarafından konferans biçiminde verilen dersler, üniversitelerin görevli öğretim üyelerine (profesör ve doçentlere) bırakılmış ve bundan sonra inkılâp dersleri de önemini yitirmeden diğer derslerden biri olarak işlenmeye devam etmiştir. Enstitünün kurulmasıyla inkılâp derslerine bilimsel bir yöntem kazandırılacağı, yeni belge-bilgilerle konuların daha da detaylandırılacağı neredeyse ortak görüştür.

İnkılâp Derslerinin Ortaya Çıkış Nedenleri

İnkılâp tarihi dersinin neden 1934 yılında okutulmaya başlandığı sorusunun cevabı bu noktada önem kazanmaktadır. Üniversitelerde inkılâp tarihi derslerini gündeme getiren başlıca gelişme, üniversite reformu girişimiydi. Cumhuriyet'in ilk on yılı, bütün teşvik ve ısrarlara karşın, inkılâba dair üniversiteden –ki bu da o yıllarda Türkiye'nin tek üniversitesi olan İstanbul Darülfünun'u– istenen yeni çalışmaların bir türlü geliştirilemediği yıllar olarak geçer. Cumhuriyetin birinci yılında gerçekleşen Tevhid-i Tedrisat ile üniversite-öncesi tüm eğitim sistemi büyük ölçüde reformize edilirken, kendisini yenileyebileceği ümidiyle üniversiteye ilişilmemişti. Ancak, 1932 yılına gelindiğinde üniversiteden beklenen ümidin

gerçekleşemediği yönündeki eleştiriler yoğunlaşmıştı. Genel eleştirilere göre, üniversiteye verilen tüzel kişilik ve özerkliğe karşın üniversite, daha fazla içine kapanıyor ve üstelik ülkede devam etmekte olan inkılâp sürecine kayıtsız kalıyordu. Eleştirilerin merkezinde ise, üniversitenin inkılâp hareketleri karşındaki sessiz kalışı vardı. İnkılâp tarihi derslerinin gerekliliği de, tam bu noktada, üniversite reformu tartışmaları sırasında öne çıkar. Üniversiteye yöneltilen eleştiriler, gençliğe yönelik yaygın bir millî bilinçlendirmenin ve toplumsal eğitim seferberliğinin önemine dikkat çekmişti. İnkılâp dersleriyle önce, rejimin kendisi, “ülkenin istikbâli” simgesi taşıyan üniversitenin gençlerine anlatılacaktı. Bu, aynı zamanda, Atatürk’ün 1927’deki Nutuk’unda geçen ve bugün okulların sınıf duvarlarında bir çerçeve içinde asıldığı görülen “Gençliğe Hitabesi”nde, Türkiye Cumhuriyetini genç kuşaklara bırakma deyişine uygun bir hareket olacaktı.

Diğer bazı benzer gelişmelerde olduğu gibi, inkılâp tarihi dersini üniversite müfredatına dâhil eden bir başka etken dış kaynaklıdır. Zira, 1930’lı yılların ortasında Avrupa’nın bazı ülkelerinde totaliter rejimler güç kazanmaya başlamıştı. Örneğin, 1933’te “Versay’ı yırtıyorum” diyerek heyecanlı konuşmalar yapan Hitler’i, Almanlar iktidara getirmiş ve çok geçmeden onun liderliğindeki Alman hükûmeti “Büyük Almanya” (!) için silahlanmaya girişmişti. Benzer bir şekilde, İtalya’da Mussolini, Sovyet Rusya’da ise Stalin iktidardadır ve onların amacı da ülkelerinin sınırlarını daha da genişletmektir. Tek partili ideolojik devletlerin kıskacında kalan Türkiye, bu ideolojilerin “kötü” etkisinde kalmamak ve özellikle “geleceğin teminatı” üniversite gençlerini korumak için, kendisini anlatacak bir derse ihtiyaç duymuştur.

İnkılâp tarihi dersinin ihdasına bir başka etken, Türkiye’deki dönemin tarih çalışmalarıdır. Yüzyıllar boyu devam eden askerî yenilgiler nedeniyle moral çöküntüsü ve eziklik hissiyle yaşayan Türk milletine özgüven kazandırma amacıyla yürütülen çalışmalar sonucunda, 1931 yılında Türk Tarih Kurumu (TTK) kurulmuştu. TTK’nın ilk iş olarak Maarif Vekâleti işbirliği ile çıkarttığı dört ciltlik Umûmi Türk Tarihi serisinin son cildi, her ne kadar liseler (15-18 yaş gurubundakiler) için ders kitabı olarak tasarlanmış olsa bile, “Türkiye Cumhuriyeti” adını taşımakta ve bu yakın dönemin bir kesiti olan Cumhuriyet’e özel yer verildiğini göstermekteydi.

Dersin Adı

İnkılâp tarihi dersinin ismi, henüz üniversitelerde okutulmadan önce hükûmet yanlısı gazeteye “Millî İnkılâp ve Tarihi” olarak yansımıştır. Dersler başladıktan sonra, resmî olarak “Türk İnkılâp Tarihi Dersleri” denilmiş; fakat daha kısa “İnkılâp Dersleri” adı yaygınlaşmıştır.

Ankara’da Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü’nün (TİTE’nin) 1942’de kurulmasıyla dersin adında bir değişikliğe gidilmez. Gerçi Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1 Ekim 1941 Meclis açış konuşmasında bu dersten “İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi” diye söz etmiştir ama bu isim de resmîyet kazanmamıştır.

1968’e gelindiğinde ise, dersin ismi TİTE İlmi Danışma Kurulu tarafından “Türk Devrim Tarihi” olarak değiştirilir. Bu kararın alınmasında, 1960’lı yıllarda giderek büyüyen sol(cu) fikirlerin ve eğilimlerin etkisi yadsınamaz. 1968 yılı, açıklığı ve özgürlüğü savunan ve dünyanın birçok yerinde görülen gençlik hareketinin tarihidir. 1968’deki eylemler sonucunda gençlik siyasî olarak varlığını kabul ettirmişti. Örneğin, birçok ülkede seçmen yaşı 21-22’lerden 18’e indirildi. İşte tam bu yıl, inkılâp tarihi dersinin ismi, alınan bir kararla “Türk Devrim Tarihi” olarak değiştirildi.

12 Eylül 1980’de gerçekleşen askerî darbeden sonra dersin resmî adı, bu kez, “Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi” olarak değiştirilmiştir. “Devrim” yerine, “inkılâp” sözcüğünün tercih edilmesi Atatürk dönemindeki dersin başlangıçtaki “orijinal” ismine bir geri dönüşü. Konseyin 12 Eylül darbesinin en önemli nedeni olarak Atatürkçülükten dem vurduğunu dikkate aldığımızda, onlar için bu sadece biçimsel bir değişiklik değildi, aynı zamanda Atatürkçülük ideolojisinde öze dönüşü simgeliyordu.

İnkılâp tarihi dersi, 1980’den sonra da, içerik olarak fazla değişikliğe uğramamıştır. Fakat belli ki, askerî rejim bu dersten pedagojik yararı daha çok beklediğinden, “Atatürk İlkeleri”ni başa koymuştur. Hâlbuki kronolojik olarak doğru bir adlandırma değildir. Çünkü, sonradan “Atatürk İlkeleri” denilen bu altı ilke (Cumhuriyetçilik, Halkçılık, vd.) CHP’nin 1931’deki kongresinde önce “partinin” ilkeleri olarak benimsenmiş, 1937’den sonra da bu ilkelerin anayasaya geçirilmesiyle “devletin” temel ilkeleri olarak kabul edilmiştir. Bundan dolayı, bu ilkelerin ortaya çıkış tarihi 1931 CHP kongresi kabul edilir. Diğer taraftan, “inkılâp” hareketleri (Tevhid-i Tedrisat, Takvim ve Ölçülerin Değiştirilmesi, Harf İnkılâbı gibi) ise 1920’li yılların ortalarında yoğun bir şekilde gerçekleşmişti. Dolayısıyla, dersin adı tarih sırasına göre “İnkılâp Tarihi ve Atatürk İlkeleri” olabilirdi.

Sonuç Yerine

İnkılâp tarihi dersleri, üniversitelerinin tüm bölümlerinde hâlen zorunlu olarak okutulur. Son zamanlarda birkaç üniversitede bu dersler çevrimiçi olarak verilmeye başlansa da, çoğu yer örgün ve sınıf derslerini sürdürmeyi tercih etmektedir. Akademik camiada, özellikle hukuk, siyaset bilimi ve tarih alanlarındaki bilim adamları arasında daha çok bu dersin nasıl

okutulması gerektiği konusunda yapılan tartışmalar son zamanlara kadar süre gelmiştir. İnkılâp dersleriyle ilgili yaşanan tartışmaların merkezi, iki noktada toplanabilir; birincisi, bu derslerin endoktrinleşmeye (aşlamaya) dönük bir ders gibi algılanması, diğeri ise bu dersin tarih biliminin yöntemleriyle ele alınıp bir bilim meselesi olarak görülmesidir. 1942’de Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü’nün kurulmasından itibaren, inkılâp derslerinin uzmanlık gerektiren ve metodolojisi daha belirgin niteliğinin öne çıktığı söylenmelidir. Geldiğimiz noktada, Türkiye’deki üniversitelerin bünyesinde bulunan Atatürk enstitüleri, çok sayıda araştırma merkezleri ve tarih

bölümlerinin cumhuriyet tarihi anabilim dallarında yapılan lisansüstü çalışmalar ve çeşitli yetkin araştırmalar bunun bir göstergesi olarak görülebilir.

Kaynaklar

- Aslanapa, O. (Haz.) (1997). *İlk İnkılâp Tarihi ders notları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını.
- İnan, S. (2007). The first ‘History of Turkish Revolution’ lectures and courses in Turkish Universities (1934-1942). *Middle Eastern Studies*, 43(4), 593-609.
- T. C. *Resmi Gazete*, 24 Ekim 1934.
- TİTE (1942). *Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Kurulması Hakkında Kanun ve Müzakereleri*. Ankara: Maarif Matbaası.